

Jean Bodin

Türkçeye Çeviren: Reha Kuldaşı

SİYASETNAME

Cambridge

Siyaset

Düşüncesi

Klasikleri

EGEMENLİK ÜZERİNE

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BODEN'İN KARIYERİNİN ANA HATLARI / 7

I. KİTAP, BÖLÜM 8

EGEMENLİK ÜZERİNE1 / 37

I. KİTAP, BÖLÜM 10

EGEMENLİĞİN GERÇEK NİŞANELERİ ÜZERİNE / 81

II. KİTAP, BÖLÜM 1

GENEL DEVLET TÜRLERİ VE ÜÇTEN FAZLA OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE / 121

II. KİTAP, BÖLÜM 5

TİRANIN CANINA KASTETMENİN VE ÖLDÜKTEN SONRA EMİRLERİNİ İPTAL VE İLGA
ETMENİN HUKUKA UYGUN OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE / 141

METİN NOTLARI / 157

DİZİN / 167

GİRİŞ

BODEN'İN KARIYERİNİN ANA HATLARI

Jean Bodin (1529/39-1596), Angers'de kendi çağında başarılı sayılabilecek orta sınıf bir ailede dünyaya gelir. 1545'te Karmelit tarikatına girer, Kilise'de bir kariyer alinyazısı gibi görünür. Ancak 1548-1545'te, görünüşe göre yemin ettiği sırada çok küçük olduğu gerekçesiyle yeminlerinden azade olur. Bir süreliğine başka istikametlerde hareket ettiği görülür. 1547'de Paris'teki Karmelit hanesine gittikten sonra *Collège de quatre langues* adlı kraliyet okulunda öğrenimine başlamayı başarır; 1550 civarında Paris'ten ayrıldığı sırada gerçekten muazzam bir hümanist eğitim almıştır. Kendi döneminin en önde gelen hezarfenlerinden biri olacaktır. Bu dönemde, dinsel hakikate dair özel bir araştırmayla da meşgul olur ve bu araştırması, kariyerinin pek çok noktasında sapkınlık şüphesi altında kalmasına yol açar. 1547'de sapkınlıkla suçlanmış olması da muhtemel olup yalnızca sözünden dönerek ceza almaktan kurtulabilmiştir. Ancak 1550'lerin başında açıkça Kalvenizm'i kabul etmesine dair kanıtlar kesin olmayıp genellikle şüpheli görülmektedir.

Bodin, 1550'li yıllarda Toulouse Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alır ve burada öğretim görevlisi olarak da hizmet verir. Akademik hukuk bilimi, Rönesans'ın son döneminde ve Avrupa'nın geri kalanına nazaran en çok Fransa'da hümanist ilimlerle yakından ilişkili hale gelmişti ve Bodin de bundan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Ancak Toulouse'daki on yılın sonunda, akademik kariyer ümitleri suya düşer. Profesörlük alamadığı gibi, kentin gençlerine yönelik yeni bir hümanist koleji destekleme girişimi de başarısız olur. Bu nedenle, 1561 civarında Parlamento avukatı olarak Paris'e geri döner. Fakat Bodin'in kamudaki kariyeri, ilk dönemine yansıyan ansiklopedik bir araştırma ve yazma programının daima gölgesinde kalmıştır. Evrensel tarih çalışmalarına yönelik bir rehber olan *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* eseri 1566'da çıkar. 1568'de, o dönemde yaşanan fiyat devrimini Amerika kaynaklı külçe akışıyla ilişkilendiren *La response à M. Malestroit* eserini yayımlar. Kopernik'in öngörülerine rağmen, politik ekonomi bakış

açısından nicel para kuramına ilişkin ilk ayrıntılı çalışmadır. Bu yazılarının yanı sıra engin bilgisi ve konuşma yeteneğiyle Bodin, bir ölçüde halka mal olmuş bir kişi haline gelir.

1560'ların sonuna doğru, kraliyet divanındaki yüksek şahsiyetlerin ilgisini çeker. 1570 civarında kral IX. Charles, Bodin'e bir dizi idari ve politik görev emanet eder; 1574'te kral olan III. Henry kendisini yanında tutmak ister ve 1571'de Alençon dükü Francis'in hizmetine girer. Francis, soylu prenslerin en küçüğüdü ve çocukları olmayan III. Henry'den sonra tahta çıkmaya en yakın kişiydi. Alençon'un danışmanı ve yargıcı olarak Bodin uzun vadede mükemmel bir başarı şansı elde etmekle kalmayıp dönemin entrikalarında ve diplomasisinde doğrudan yer alır. Ancak bu başarıların zirvesi, 1576'da *Six livres de la république*'in yayımlanmasıdır. Bu, Fransız ve evrensel kamu hukukunun sistematik bir açıklaması olup kapsamı ve derinliği bakımından eşsizdir; mutlakiyete dayalı bir kraliyet egemenliği kuramı geliştirirken yönetimin uygulanmasına yönelik pek çok geleneksel kısıtlamayı da dahil edebilmiştir. Fransa'da din savaşlarının yaşandığı karanlık bir dönemde çıkan bu izahat, Fransız siyasi elitlerinin aydınlanmış kesimleri tarafından hoş karşılanmış ve *République* çok kısa sürede övgü toplamıştır. 1576'da avantajlı bir evlilik de yapan Bodin'in geleceği güvence altına girmiş görünür.

Ancak bu sırada, hükümetle talihsiz bir çatışma meydana gelir. 1576'da Bodin, Blois Genel İdaresi'nin Vermandois Üçüncü Zümresi'ne vekil olarak seçilir. Her kralın her Zümrede yaptığı gibi III. Henry de derhal yeni bir vergilendirme talep etmiş ve gelirleri dinsel birliği uygulamak üzere kullanacağı vaadinde bulunarak halkın desteğini kazanmaya çalışmıştır. Aydınlanmış bir kralcı olan Bodin, iç savaşa karşıydı ve bunu, hâlihazırda ağır vergi yüklenmiş olan Üçüncü Zümre'ye yönelik fena bir yük olarak görüyordu. Azimli ve cesur bir muhalefetle Üçüncü Zümre'yi kralın tekliflerine muhalif hale getirir ve hükümetin Üçüncü Zümre'nin reddini geçersiz kılmak için tasarladığı çeşitli tuzaklardan da baskın çıkar. Ancak daha sonra göreceğimiz üzere bu pozisyon, Bodin'in anladığı şekliyle kralın mutlak otoritesinin tanınmasıyla çelişmiyordu. Bu durum, yine de sarayın iltimasını ve atanmayı beklediği yüksek kraliyet yargıcı makamına mal olur.

Bodin, 1577'de Blois İdarelerine dair bir risalenin yanı sıra *République* eserinin ilk eleştirilerine bir cevap yayımlar. 1580'de ise cadıların kötücül kuvvetlere yönelik tutkusunu ve ne şekilde tespit edilip cezalandırılmaları gerektiğini uzun uzadıya açıkladığı, demonoloji hakkındaki talihsiz ve son derece etkili kitabı *De la démonomanie des sorciers*'i yayımlar. 1581 yılında,

Alençon dükünün I. Elizabeth ile devam eden evlilik meselesini ilerletmeye yardımcı olmak üzere İngiltere'ye gönderilir; bir yıl sonra, taç giyme girişimi yine başarısız olan Antwerp düküne eşlik eder. Ancak 1584'te dükün ölümüyle Bodin'in üst düzey politikaya dahil sonlanır. Halihazırda Paris'ten ayrılıp eşinin ailesinin yaşadığı Laon'a doğru yola çıkmıştır. Burada, 1587'de kayın biraderinin ölümü üzerine kralın hukuk danışmanı görevini elde etmede başarılı olur. Bodin, 1596'da ölene kadar Laon'da bu sıfatla kalır.

Bu dönem, Bodin için mutlu bir dönem değildi. 1589'da III. Henry'nin suikasta uğramasından sonra, taht varisliği üzerinden yeni bir iş savaş patlak verir. O dönemde, Fransız hukukuna göre tahttaki hak iddiası daha güçlü olan Navarrelî Protestan Henry (Kral IV. Henry), Katolik tarafça Kral X. Charles olarak kabul edilen Bourbonlu Kardinal Charles'a karşıdır. Laon'daki Bodin, zor bir durumda kalır. Şehir, devrimci Katolik Birliği'nin kontrolüne girer ve Laon 1594'te Henry tarafından alınana kadar siyasi yaşamına bu Birlik damgasını vurur. Birlik, Bodin'in ilişkilendirildiği meşruiyet, direnç göstermeme ve hoşgörü prensiplerinin tamamını yadsımıştır. Ancak dönemin diğer kralcı yargıçlarının pek çoğu gibi Bodin de iş birliği yapar. Bir kez daha sapkınlık şüphesi altında bulunduğundan, muhtemelen makamının ve mülkünün yanı sıra yaşamını kaybetme korkusuyla hareket ediyordu. Ancak 1594'te Navarrelî Henry için öne çıktı.

Siyasi açıdan deşetli olsa da Laon'daki bu son yıllar entelektüel açıdan epey verimliydi. Bodin, bu süreçte etik hakkında nispeten kısa olan iki çalışma yayımlar. Muazzam doğa felsefesi sistemi, *Universae naturae theatrum* ise Bodin'in öldüğü 1596'da ölümünden sonra basılır. Ancak bu dönemin en kayda değer başarısı, din üzerine kaleme aldığı muazzam çalışmadır. Bu çalışmanın taslağı 1593'te tamamlanmıştır. *Colloquium heptaplomeres*, bir doğal din taraftarı, bir felsefi şüpheci, bir Yahudi, bir Müslüman, bir Katolik, bir Lutherci ve bir Zwingliyen arasında gerçek dinin doğasına dair bir dizi konuşma olup bu eserde tüm tarihsel dinler, hâlâ spekülâtif akılla bilinebilir olan orijinal bir doğal dinin sapmaları olarak resmedilir. Bariz nedenlerden dolayı bu kitap Bodin hayattayken yayımlanamaz ve ilk tam baskısı ancak 1857'de çıkar. Bununla beraber, *Colloquium heptaplomeres*'in el yazması nüshaları 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı felsefe elitleri arasında dolaşımda olmuştur.

Belirttiğimiz üzere din konusunda başına buyruk olan Bodin, olgun pozisyonuna ulaşana kadar çeşitli aşamalardan geçmiş olabilir. Dinsel konularda söylediği (ve söyleyemediği) çeşitli hususlar dikkate alındığında Bodin, en

başta Yahudileştirici olarak kabul edilmiştir. Üstelik bu artık gayet yerleşmiş bir akademik görüştür. *Colloquium heptaplomeres* eserinde Yahudiliğin sözcüsünün ele alınışı, etik düşüncelerinin niteliği, *La démonomanie des sorciers*'te aktarılan bir olay (ve daha da önceye giden belirli göstergeler), Bodin'in kişisel ve özel dini olarak bir tür Yahudileştirici neoplatonculuğa işaret eder. Ancak dış yaşamında bir Katolik olarak kalmış ve ölümünde, vasiyetine uygun şekilde Katolik olarak gömülmüştür.

BODİN'İN EGEMENLİK KURAMI

Jean Bodin'in *Six livres de la république* eserinin burada sunulan dört bölümü, kamu hukuku ve politikası üzerine muazzam bir külliyatın nispeten küçük bir bölümünü teşkil eder. Ancak Bodin, devlete dair düşüncesini aydınlatan ve *République* eserini takdire şayan bir çalışma haline getiren egemenlik tahlilini, diğerlerinden ziyade bu bölümlerde geliştirmiştir. Bodin'in egemenlik tahlili, Avrupa siyasi düşüncesinde önemli bir olay olmuştur. Hakim otoriteye ilişkin hassas tanımı, kapsamını belirlemesi ve mantıken beraberinde getirdiği işlevlere yönelik tahlili, kamu hukukunun bilimsel bir disiplin haline gelmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, karşılaştırmalı kamu hukukuna dair sistematik bir çalışma üzerinden egemenliğin sonuçlarına yönelik ayrıntılı analizi, yepyeni bir yazma üslubunun başlamasına yardımcı olmuştur ve bu üslup, 17. yüzyılda yalnızca Fransa ve İspanya'da değil, Almanya'da da kabul görmüştür.

Ancak Bodin'in egemenlik izahatı, kralcı mutlakiyetçilik kuramına ön ayak olan bir akıl karışıklığının da kaynağıydı; zira egemenliğin bölünemez olduğuna dair baştan çıkarıcı fakat hatalı nosyonu sunmaktan en başta kendisi sorumluydu. Tanımı gereği ve otoriteye dayalı ihtilaf çözme yöntemiyle her hukuk sisteminin, bütünlüğünün garantisi olan nihai bir hukuki norm veya tanıma kuralına dayanacağı elbette doğrudur. Ancak Bodin egemenliğin birliğinden söz ederken aklındaki erk, genel toplumun kurucu otoritesi ya da toplumun tanıdığı bulunduğu nihai bir koordinasyon kuralı değil, olağan hükümet kurumlarının erkiydi. Başka bir deyişle, hükümdar egemenliğine ilişkin bir kuram öne sürmüştür. Bu nedenle, egemenliğin bölünemez olduğuna dair kabul gören ilkesi, hükümetin yüksek erklerinin farklı özneler tarafından paylaşılamayacağı veya aralarında dağıtılamayacağı, bunun yerine bütünüyle tek bir bireyde veya grupta temerküz etmesi gerektiği anlamına geliyordu.

Bu tez, Fransa, İspanya ve İngiltere'nin daha konsolide krallıklarına uygulandığında dahi tartışmalıydı ve Alman İmparatorluğu ile orta Avrupa ve

İskandinavya'nın diğer monarşilerinin teşekkülüyle bağdaşma ümidi yoktu. Ancak bölünmezlik fikri öyle baştan çıkarıcıydı ki Bodin'in yazdığından neredeyse yarım yüzyıl sonra dahi akademik hukukçular arasında takdir edilen bir mesele olarak kalmıştır.¹

Erkin hükümdarda temerküz etmesinin devletin asli koşulu olduğu fikri, ilk bakışta kasten mutlakiyetçi olarak görünebilir ve Bodin, 1576'da siyasi doktrinin son şeklini yayımladığında, Fransa kralının bir hükümetin meşru şekilde uygulayabileceği erkin tamamına sahip olduğunu, kraliyet erki üzerinde görünen kısıtlamaların anayasal gereklilikler olmayıp ihtiyat ve iyi hükümet tavsiyelerinden ibaret olduklarını gerçekten savunmuştur. Bununla beraber, Bodin'in düşüncesinin daha eskiye giden geçmişi biraz farklı bir başlangıç noktasına işaret eder. Bodin, *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (1566) çalışmasında mutlakiyetçi değildir ya da en azından bu konuda net olmamıştır ve egemenlik kuramına ilgisi açıkça teknik ve yarı akademik nitelik taşır.²

Toulouse hukuk fakültesinde gelecek vadeden bir öğretmen olarak mesleki kariyerinin ilk aşamasında Bodin, egemenin, sıradan yargıçlarca makam hakkı olarak tutulamayacak erklerini tespit etmeye koyulmuş görünür.³ Bir yargıcın makamının hakkıyla bir erki “elinde bulundurduğunu” veya “haiz olduğunu” söylemek, Orta Çağdaki çoğu hukukçu tarafından, geçerli tüm hukuki sınırlamalar dahilinde kaldığı sürece bu erki kendi takdirine göre ve doğrudan krala bağlı olmadan kullanabileceği yönünde yorumlanmıştı. Elbette tüm erkler bu şekilde elde bulundurulmamıştır veya bu şekilde olmasına gerek duyulmamıştır. Kamu görevlisi, sadece doğrudan kontrole tabi olan devredilmiş bir erk üzerinden hareket ediyor olabilirdi. Ancak Orta Çağ nosyonları bakımından böyle bir görevli hizmetkârdan halliceydi. Belli bir dereceye kadar *merum* yahut “saf” *imperium* uygulayan yüksek devlet görevlileri, *imperium* erkini hak olarak ellerinde bulunduruyorlardı. *Merum imperium* devletin son derece yüksek erklerini içerebileceğinden, bu makam hakkı anlayışı doğal olarak ademi merkezietçi bir idareyle ilişkilendirilmişti.⁴

Fransa ve diğer Rönesans monarşilerinde erk konsolidasyonu arttıkça bu makam görüşü giderek daha fazla eleştirilmiştir; bu eleştirilerin en hararetlisi, 16. yüzyılın başında yaşayan büyük İtalyan hukuk hümanisti Andrea Alciato'ya aittir. Alciato, makam hakkıyla *merum imperium*'a sahip olmanın Roma medeni hukukunun bir yozlaşması olduğunu ve (istismar niteliği taşıyan) feodal tahsisler haricinde devletteki her erkin hükümdardan devir yoluyla devşirilen bir uygulama hakkından ibaret olduğunu savunmuştur.⁵